

پیشگر و پاشگر

مہندامی کارا : شیخ محمد مدتی خاں

پیشگر و پاشگر دو زاراوی تازہن ، یہ کہ میان دانراوہ بوئو
بہشہ لیکدہر « جزئی ترکیبی » یہی کہ ٹہکویتہ پیش بہشی کرداری
« جزئی حدی » یہوہ ، وہ لہگہ لیا ٹہ پی بہ یہک وشہ ، بہ جوریک
کہ مہ بہستی کی تازہ بگہ یہ پی ، کہ جاران ہیچ بہشیک لہو دو بہشہ ،
ٹہو مہ بہستی نہگہ یاندوہ ، وہک : « ہہ لالتین ، دامالتین ،
رامالتین » کہ مہ بہستیان جیاہ لہگہ ل مہ بہستی « مالتین » دا .

دوہہ میان دانراوہ بوئو بہشہ لیکدہریہی کہ ٹہکویتہ پاش
بہشی کرداریہوہ ، وہ لہگہ لیا ٹہ پی بہ یہک وشہ ، بہ جوریک کہ
مہ بہستی کی تازہ بگہ یہ پی ، کہ جاران ہیچ بہشیک لہو دو بہشہ
ٹہو مہ بہستی نہگہ یاندوہ ، وہک : « ہاتنہوہ ، کردنہوہ ،
لہرینہوہ » .

دکتورہ نہسریں فہخری لہ ژیر مہم باسہدا ، وتاریکی دور و

دریژی نوسیهوه ، له ژماره یه کی گوفاری کوزی زانیاری کوردا^(۱) ،
وه دو سنی رهخنه ی گرتووه له و باسی پاشگره ی که له سه ره تای
فهره هنگی خاله وه نوسراوه زور به کورتی ، نه ک به ناوی
دهستوری کی تیکراییه وه بو زمانی کوردتی ، به لکو هر بو
نه و نده ی که نیشان بدات بوچی « هه لپلین . پئی لئی خستن . پئی
لئی هه لپرتین . پئی لئی دا گرتنه وه » کراون به وتی فهره هنگ و رافه
کراون ، له کاتیکا که یه که میان به دیمه ن دو و ته و ، دو هه میان سنی
وته و ، سپه میان چوار و ته و ، چواره میان پینج و ته یه . ئنجا وا
له م ژماره یه دا نهختی به دریژتر قسه ی لئی نه که یه ، وه توژی زیاتر
رونی نه که یه وه .

جا بو نه وه ی که له ناوقه ده وه تی هه ل نه که یه نه مویست هر
وه رای رهخنه کان بده مه وه به پئی رو ن کرد نه وه ی باسه که ، له بهر نه وه
ناچار له سه ری باسه که وه ده ستان پئی کرد ، وه له بنه زه ته وه
باسه که مان دامه زراند ، تا خوینده وارانی به ژیز چه واشه نه که یه .

واژه گوژی

«تصریف»

واژه گوژی : زانیینی که قسه له هه لگیزان و وه رگیزانی

(۱) «گوفاری کوزی زانیاری کورد» ، بهرگی به کم ، بهشی به کم ،

سانی ۱۹۷۳ ، ل ۲۳۴ - ۲۷۳ .

وتهی کوردتی ئەکات . ئەم هەلگیزیان و وەرگیزیانە هەر لە ناو کردارا ئەبێ ، ئەک لە ناو پیتا .

کردار « فعل » لە چاووگ « مصدر » دروست ئەکری .

چاووگ

چاووگ : بە وتە ئەک ئەلێن کە کردە وە ئەک بەگە ئەبێ بە بێ کات « زمان » و بکر « فاعل » ، وە لە دوای ئەک شیبە وە « ن » بێ . ئەم تۆنە پیتی ئەلێن : ئامراز « أداة » ی چاووگ . پیتەکانی تر - کە کردە وە ئەگە ئەن - پێیان ئەلێن : مایە « ماده » ی چاووگ .

چاووگ پینج جۆری هەبە (۱) ئەلفی (۲) تائی (۳) دالی (۴) واوی (۵) یائی ، چونکە لە پێش تۆنی چاووگە وە ، هەمیشە ئەک ئەک لەم پینج پیتانە ئەبێ بێ ، ئنجا بەم بۆنە ئەبە ، هەر ئەکە ی ناو ئەبێ بە ناوی ئەک ئەک لەم پیتانە :

۱- چاووگی ئەلفی وەک : پێچان . برژان . سۆتان . بێزان . هەلسان .

۲- چاووگی تائی وەک : نوستن . کوشتن . گرتن . کەوتن . خەوتن .

- ۳- چاووگی دالی وهك : كردن . بردن . مردن . خواردن . چاندن .
- ۴- چاووگی واویتی وهك : جۆن . چۆن . بقۆن . رۆف . گورۆن .
- ۵- چاووگی یائی وهك : بزین . دزین . زاتین . روانتین . نوستین .

چاووگی ساده و لیکدراو

چاووگک به هر پینج جوره که به وه ، یا ساده نه بی ، یا لیکدراو ، ساده : نه وه به که ته نیا و ته به کک بی ، وه کک نهو میسالانهی که رابوردن .

لیکدراو : نه وه به ، که دروست کرای بی له دۆ پارچه ، وه کک : (هه لمائین) ، یا له سئی پارچه ، وه کک : (پئی لئی خستن) ، یا له چوار پارچه ، وه کک : (پئی لئی هه لبرین) ، یا له پینج پارچه ، وه کک : (پئی لئی داگرتنه وه) .

نهو پارچه بهی که ئیش و کار نه گه به بی ، وه کک : (مائین . خستن . بزین . گرتن) له نمۆنانه دا ، پئی نه لئین : به شی کرداریتی « جزئی حدئی » نهوانیکهی تر وه کک : (هه ل ، پئی لئی . پئی لئی

هەل . پێی لێ دا . ۰۰۰ ۰۰۰ (پێیان ئەلین : بەشی لیکدەریتی
 « جزئی ترکیبی » واتە بە هۆی ئەم پارچانەووە ، لیکدراوەکە پێک
 دێ .

بەشی لیکدەریتی لە پیشەووە ئەبێ ، وەک : (هەلکردن .
 داکردن) ، لە دواوە ئەبێ ، وەک : (هاتنەووە . چۆنەووە) ، لە
 هەردۆ سەرەووە ئەبێ ، وەک : (داکردنەووە . راکردنەووە) . ئەوی
 لە پیشەووە پێی پێی ئەلین : (پیشگر) ، ئەوی لە دواوە پێی پێی
 ئەلین : (باشگر) .

ئەو بەشە لیکدەرییەکی که لە دواوە ئەبێ ، هەمیشە واویک
 ئەبێ لە ناوەندی دۆ «ه» دا بەم جورە (هوه)^(۲) یاخو بەلین :
 واویک ئەبێ لە ناوەندی دۆ سەرا ، یا دۆ بزویندا ، ئنجا خوای
 ئەکرد بزوینی یەکەم ، پیتی پەبووند ئەبو ، یا لە پیتە بنەژەتییەکانی
 ئەم باشگرە ئەبو ، مەبەسی ئیمە لێردا هەر ئەوئەندەیه ، که باشگر
 هەر ئەم شیوەیەدا دەرئەکووی - که واویکە لە ناوەندی دۆ بزوینا -
 وە بە پێ ئەم شیوەیه هەرگیز دەرناکووی لە ناوچەیی ئیمەدا ، وە

(۲) ئەو دەستوری زمانی کوردییەکی که لە سالی ۱۹۴۱ و ۱۹۴۲دا
 نووسیومە ، بە دەستی خۆم ، وە ئیستا ئەو دەستۆسە ماوە ، ئاوا (هوه)
 نوسراوە ، نەک وا (ه. و. ه.) وە ئەم هەلەیه که کراوە لە سەرەتای
 فەرھەنگی خالەووە ، یا هەلەی چاپە ، یا هەلەیی ئەو کەسەیه که نسختی
 چاپی نووسیومەووە ، بەکێک وتە (بردنەووە . چۆنەووە . کردنەووە .
 خواردنەووە) ئاوا بنۆسی ، چۆن ئەلێ ئەم باشگرە « ه و ه » یە ؟!!! .

هیچ مه به ستيك له مه به سته کانی ناگه به نئی .

لیره دا دکتۆره نه سرین ئەلئی ئەم پاشگره هەر (وه) به نهك
 (هوه) به ، چونکه به لای ئەوه وه ئەم (هوه) هەر له گەل ئەو
 وتانەدا دەر ئەکەون که کۆتاییان به پیتی دهنگدار « حرف ص — جیح
 ساکن » دئی ، نهك به پیتی بزویڤن « حرف عله » ، که واته بزویڤنی
 به کهم لای دکتۆره نه سرین له پیتته بنه زه ته کانی ئەم پاشگره نییه ،
 به لکو پیتی ناوهند « حرف ربط » ه ، ئەو وشانه ئە به سستی بهم
 پاشگره وه که کۆتاییان به پیتی دهنگدار دئی ، وهك :

کردن — کردنه وه

بردن — بردنه وه

چۆن — چۆنه وه

جۆن — جۆنه وه

هاتن — هاتنه وه

به لām ئەگەر وشه که کۆتایتی به پیتی بزویڤن هات ، ئەو وه له
 هەر (وه) دەر ئەکەوی ، نهك (هوه) .

ئەمه ئەگەر واش بئی ، له ناوچه به کی زۆر بچک کۆلانە دایه و
 دهستوری له سهەر دانانزپی ، به لām ئەوی ئیمه دهستۆره که مان له سهەر
 داناوه ، هه متۆ ناوچهی سه لیمانی و کهرکۆک و خانه قین و دهۆک و
 به شی زۆر له ناوچهی هه ولیره ، وه هه متۆ کوردوستانی ئیرانه به

همو بانه و سهقز و سنه و سا بلاغ و کرماشان و سه رده شته وه .
 ته نانهت ئه وانهی که کولتاییان به یتتی بزویئینیش دئی ، همو یان لهم
 ناوچه گوره یه دا هر وهك ئه وانه وان که کولتاییان به یتتی ده نگدار
 « حرف صحیحی ساکن » دئی ، وهك : کرایه وه . ژیا به وه .
 خولایه وه . دایه وه . پیچایه وه . بیژایه وه . هلسایه وه . بزیا به وه .
 دزیا به وه . نوسیه وه . دروینه وه . جویه وه . »

ئنجنا کاتیک که ئه ممان زانی ، ئه بی ئه مهش بزاین که ئه م
 باشگره همیشه به کیك لهم سئی مه به سته ئه گه به بی ، گه ژانه وه
 « عوده » ، دؤباره کردنه وه « تکرار » ، هیواشی و به ره به ره
 « تدریج » :

۱- گه ژانه وه ، وهك : « هاتنه وه . چونه وه » لهم دؤ نمونه یه
 زیاتر نه دؤ زراوه ته وه^(۳) ، ئیستا لهم دؤ نمونه یه دا « هاتن » واته
 بییت بؤ جیگایه ك یه کم جار ، (هاتنه وه) واته بییته وه بؤ ئه
 جیگایه دوه م جار .

« چون » واته بچیت بؤ جیگایه ك یه کم جار . « چونه وه »
 واته بچیته وه بؤ ئه و جیگایه دوه م جار^(۴) .

(۳) ئه گر گه ژانه وهش ئه ئیبت ، ئه مه له « هاتنه وه » و « چونه وه »
 به در نیبه ، چونکه یا گه ژانه وه یه بؤ لای تو ، ئه وه هاتنه وه یه ، یا
 له ژانه وه یه بؤ لای به کیکی تر ، ئه وه چونه وه یه .

(۴) به لام چونه وه ی به فر ، یا رهنگی شتیک به ره به ره و له سدر خو ،
 ئه وه له به شی سپه مه ، که ته دریتجه .

۲- دۆبارە کردنهوهی کاریک ، وهك (دانیشتنهوه ، ههستانهوه ، سههرکهوتنهوه ، نوستنهوه) واته دۆبارە دانیشتن و ههستان و سههرکهوتن و نوستن .

۳- هیواشی و بهره بهره « تدریج » :
نمونهکانی ئهم بهشه هیندیکیان سادهیان ههیه و هیندیکیان نییانه ، ئهوانهی که ههیانه وهك ئهمانه :

لیسکدراو

ساده

بردنهوه (ی یاریتی به هیواشی و دزه دزه ، تا هاوژۆیکت زه بقون ئه کهیت ، بهلام بردنهوهی به مهعنا دۆبارە شتیك بههیتهوه بو جیگا کهی پیشوی ، ئهوه له بهشی دوهههه که دۆبارە کردنهوهیه) .

بردن (ی شتیك)

بهردانهوه (ی ئاو) .

بهردان (بهره لالا کردن)

بیر چۆنهوه (به شتیك ئهوتری که به ئیجگاریتی له بیرت چۆبی) .

بیر چۆن (به شتیك ئهوتری که بو ساتیک له بیرت چۆبیت) .

بیر کردنهوه (له شتیك به وردیتی و

بیر کردن (یاد کردن)

به قولی) .	شتيک له کاتيکا
پالډانه وه (مرؤف به ٺاهيسته و	پالډان (ی شتيک به
هيواشی) .	شتيک وه
په زينه وه (ی ٺاو له شوينيک وه	په زين (له شوينيک وه
بؤ شوينيک به هؤی شتيک وه ،	بؤ شوينيک
يا په زينه وه له ٺاو ، يا قوتار بون	
له چور تميک) .	
په ستنه وه (ی بائيک يا گويسوانه ،	په ستن
يهک له سهر يهک) .	
جولانه وه (ی يهک له دواي	جولان
يهک)	
چا کبونه وه (ی نه خوښ له سهر	چا کبون
خؤ و به هيواشی) .	
چيننه وه (ی شتي وردی رزاو .	چنين
به لام چيننه وهی شوينی دزاو له	
گوره ويقي له بهشی دوه مه که	
دوباره کردنه وه به) .	
جونه وه (ی مه کينه بؤ ٺه و	جون (ی خواردن)
گوشته ی که تپي ٺه کرپی) .	

چون	چونہوہ (ی رہنگ به هیواشی).
خواردن	خواردنہوہ (ی شتی شل به هیواشی و قوم له دواى قوم ، به لام خواردنہوہ ، به معنا دوباره خوردن له شتیك ئهوه له بهشی دوههههه ، كه دوباره گردنہوہ به).
خویندن	خوینندنہوہ (ی باسیکی توسراو ورده ورده).
دادان (ی قه له م)	دادانہوہ (ی پهرده).
دۆزین	دۆزینہوہ (ی شتیکی ون بو).
دهست گرتن (ی یه کیك)	دهست گرتنہوہ (ی شکاو یا له جی چو).
به یارمه تى دانى	
دهمدان (لهوه زین)	دهمدانہوہ (ی گول و گه شانہوہ).
زیان	زیانہوہ (ی دارودره خت له بهه ارانا).
سوتان	سوتانہوہ (ی برین و ته پینهوہ).

کردن

کردنه‌وه (ی ده‌رگا یا به‌ری
دره‌خت یا گری به هیواشی و له
سه‌ر خو ، به‌لام کردنه‌وه‌ی کارپک
دوباره ، نه‌وه له به‌شی دو‌هه‌مه).

کوشتن

کوشتنه‌وه (ی ئازال به زوری).

کوژ کردن (سل کردن)

کوژکردنه‌وه (ی شتی وردتی رزاو).

گرتن

گرتنه‌وه (ی توپ یا نه‌ندامت له

جی‌چو) .

گوژین

گوژینه‌وه (ی شتیک به شتیک ،

یا گوژینه‌وه‌ی پاره به ورده) .

لیکدان (ی دوش له

لیکدانه‌وه (بیرکردنه‌وه له شتیک

(به‌ک)

به وردتی) .

مالین (ی گه‌سک)

مالینه‌وه (ماشینه‌وه‌ی خواردن :

هه‌رچی له سه‌ر خوانه‌که بقو

هه‌موی مالیه‌وه ، یا ژنی فلان

که‌س هه‌رچی له مالی می‌رده‌که یا بقو

هه‌موی مالیه‌وه و بردتی) .

توسین (ی شتیک)

توسینه‌وه (ویینه‌وه‌ی ده‌ره‌ینانی

نوسراویک) .

ویستان	ویستانه وه (ی ئاو و خوینی لوت ، یا له سک ویستانه وه ژن) .
هه لدان (ی شت سهر بهره ووژور)	هه لدانه وه (ی سهری بیر و سهر قایی شت) .
هه لگه ژان (به دارا)	هه لگه ژانه وه (یاخی بونی یه کییک له یه کییک) .

ئهوانه ی که ساده یان نییه وه ک ئه مانه

ئاوژدانه وه	تاقی کردنه وه
پریسکانه وه	تلانه وه
بقورانه وه (ی نه خۆش)	چه وسانه وه
بوژانه وه	حه سانه وه
پازانه وه	حه وانه وه
پلێشانه وه	خولانه وه
دلخۆشی دانه وه	دامردنه وه
دورخستنه وه	کوژانه وه
رشانه وه	گواستنه وه

گه‌شانه‌وه	رۆتانه‌وه
لالانه‌وه	سه‌مه‌قینه‌وه
لاوانده‌وه (ی مردۆ)	شاردنه‌وه
لاوانه‌وه (ی یه‌کیکی زه‌بۆن)	شه‌کانه‌وه
له‌رینه‌وه	فلتقانه‌وه
ماشقینه‌وه (ی خواردن)	کزانه‌وه
هۆلقینه‌وه .	کۆلقینه‌وه

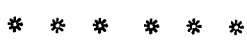
ئه‌گه‌ر له‌م به‌شی سه‌په‌مه ، بته‌وێ رێژه « صیغه‌ی دۆباره کردنه‌وه دروست بکه‌یت ، ئه‌بێ یه‌کیک له‌ وته‌ی (دیسان ، هه‌میسان ، دۆباره) بجه‌یته‌ سه‌ر ، به‌م ره‌نگه‌ بلاییت : (دیسان ئاوه‌که بخۆره‌وه . یا دۆباره به‌فره‌که چووه‌وه . یا هه‌میسان ده‌رگاکی کرده‌وه . یا سه‌یباره یارییه‌کی برده‌وه) .

* * * * *

ئهم به‌شه‌ لێکده‌رییانه ، هیندیکیان مه‌به‌سدار و هیندیکیان بێ مه‌به‌سن ، هه‌رکامێکیان بێ ، که له‌گه‌ڵ به‌شی کردارییه‌که‌دا یه‌که‌کوتن ، زۆر جار مه‌به‌ستیکی تر ئه‌گه‌یه‌نن ، وه‌ک : (سه‌رخستن . راکردن) ئیستا له‌ نمونه‌ی یه‌که‌مدا « سه‌ر » مه‌به‌ستیکی تایبه‌تی هه‌یه « خستن » مه‌به‌ستیکی هه‌یه ، به‌لام که یه‌که‌خران ،

مه به سته که یان نه بی به مه که یه کیلک له نزماتیه که وه ، شتیک بخاته بهرزاتیه ک .

له نمونه ی دوه مه دا « را » مه بهستی نییه ، « کردن » مه به سته کی مه وه یه که کاریک بکیت ، به لام که بون به یه ک ، مه به سته که یان نه بی به هه ژا کردن .

نه م (هوه) یه - که یه کیلک له سنی مه به سته کی پیشو نه گه یه بی له گه زانه وه « عوده » و دوباره کرده وه « تکرار » و هیواشی و بهره بهره « تدریج » - قیاسیه ، وه له هیچ شوینیک - به ده گمه نیش - دوا نا که و پی ، وه به هه متو چاوو گیکیشه وه نه توسنی ، به لام دکتوره نه سرین نه لئی : « یه کم و دوه مه میان که گه زانه وه ، دوباره کرده وه یه » ته واوه . سه به مه میان نا (واته ته واو نییه) چونکه هه سنی نمونه که پی که وه (که خوارده وه ، چونه وه ، برده وه یه) نه چنه ژیر به شی دوه مه (که دوباره کرده وه یه) .

نه مه وانیه ، چونکه نمونه کانی فره نه گنی خال هه « خوارده وه . چونه وه . برده وه » ی ته نیا نییه ، تا بلایت - با له رویه کی تریشه وه بی - نه چنه وه ژیر به شی دوه مه ، به لکو نمونه کانی :-

- « خوارده وه » ی شتی شله ، قوم قوم و به هیواشی .
- « چونه وه » ی به فره ، بهره بهره و له سه ره خو .

« بردنه‌وه » ی یارییه ، کم کم و به دزه دزه ، که بهم
مه‌عنايانه نه نه‌چنه ژېړ بهشی یه کم و نه بهشی دوه‌هم ، به لکو
هر له ژېړ بهشی سپه‌مان و هېچی تر .

به لټی نه‌گهر نمونه‌کانی فره‌ه‌نگی خال هر « خواردنه‌وه .
چونه‌وه . بردنه‌وه » بوايه ، نه‌گونجا بوترايه که هم نمونانه له
بهشی دوه‌ميشن ، به لآم نه‌مان له کوی و نمونه‌کانی فره‌ه‌نگی خال
له کوی ؟ . . .

له پاشا دکتوره نه‌لټی : « نمونه‌ی دووهم و سپه‌م (که
چونه‌وه ، بردنه‌وه‌یه) نه‌چنه‌وه ژېړ بهشی یه که‌ميش »^(۵) که عه‌وده‌ته .
جاری وه‌کو له پېشه‌وه و تمان ، نمونه‌کانی فره‌ه‌نگی خال
« چونه‌وه » ی به‌فر و « بردنه‌وه » ی یارییه ، که نه‌مانه هر له ژېړ
بهشی سپه‌مان ، وه به هېچ جورټی ناچنه‌وه ژېړ بهشی یه کم و
دوه‌هم . جگه له‌ود که « بردنه‌وه » نه‌گهر به مه‌عنا بردنه‌وه‌ی
یاریش نه‌بی « عوده » نییه ، به لکو « اعاده » یه ، چونکه « عوده »
لازمه و « إعادة » « متعلی » یه ، وه هم دوانه ئینجگار له یه‌که‌وه
دورن .

هر وا دکتوره نه‌لټی : « سهره‌زای نه‌وه ، که هر سپیکیان
پیکه‌وه و اتای نوییان به یارمه‌تی هم پاش‌گره دروست کردووه »
به لآم رودانی کاره که (واته خواردنه‌وه . چونه‌وه . بردنه‌وه‌یه

(۵) « گۆډوری کۆډی زانیاری کورد » ، ژماره بک ، ل ۲۴۸ .

- خال -) ورده ورده ناگه زیتنه وه بو پاشگری (وه) ،
به لکو (نهگه زیتنه وه - خال -) بو سروشتی کاره که خوی « (۶) .

ناشکرایه له هه مو لایه که وه ، که (خواردن . چون . بردن) -
که سادهی « خواردنه وه ، چونه وه ، بردنه وه » ن - خویان به
بی پاشگره که ، هم معنا تازانه ناگه یه نن ، به لکو هر پاشگره که یه
که هم معنایانه نه به خشی به نه سلئی وته که ، وه دکتوره خۆشی
نه مهی که یاندووه ، به لام بوچی خیرا به شیان بۆته وه ، وه له
ناوقه دی ریگادا پاشه و پاش که زاوه ته وه و نه لئی : « به لام رودانی
کاره که که به ورده ورده و به ره به ره ناگه زیتنه وه بو پاشگری (وه) ،
به لکو (نهگه زیتنه وه) بو سروشتی کاره که خوی » .

نهگه ره نه مه وایی وه کو دکتوره نه لئی ، نه بی وته ساده کان
خویان به بی پاشگره که معنای ورده ورده و به ره به ره بگه یه نن ،
که واش نییه ، که نه شیان گه یاند معنای وایه که پاشگره که نه مه
نهگه یه نی .

ئجا دکتوره نهگه زیتنه وه بو چی گتیر کردنی نه و قسه یه یه که
وتی : « رودانی کاره که به ورده ورده ، ناگه زیتنه وه بو پاشگری
(وه) به لکو نهگه زیتنه وه بو سروشتی کاره که خوی » ، وه به
یازه جور نیشانیان نه دا ، هر یه که یه به ره نگیک ، به لام له
راستیدا هه مو یان هر که زاوه وه و دۆباره کردنه وه و هیواشتی و به ره

بەرەيه كه هەر پاشگره كه ئەي گەيه نئي ، وه سـروشتي كارە كه دەستی
ئيدا نيبه .

* * * * *

خۆلاسه ئەم پيشگر و پاشگره ، وهك « دینه مۆ » وان بۆ
مەكتينهى كارەبا ، به هەر وتهيه كه وه كه تۆسان چۆره مەعنايهك
پهيدا ئەكەن ، جگه له وه كه وتهى :-

« هەل » زۆرتەر جۆلانەوهى سەربەرەوژۆر ئەگەيه نئي ، وهك :
هەلکيشان ، هەلکشان ، هەلگرتن ، هەلالتين ،
هەلپەژين ، هەلپيچان ، هەلنان ، هەلکردن ،
هەلوەشاندن .

« دا » زۆرتەر جۆلانەوهى سەربەرەوخوار ئەگەيه نئي ، وهك :
داکيشان ، داکشان ، داگرتن ، دامالتين ، داپەژين ،
داپيچان ، دادان ، دانان ، داگردن ، داوهشان .

« را » زۆرتەر جۆلانەوهيهك ئەگەيه نئي كه خشکەيتى و به
سەر زهويدا نئي ، وهك : راکيشان ، داکيشان ،
راگرتن ، رامالتين ، راپەژين ، راپيچان ، رادان ،
راگردن ، راوهشاندن .

پاشگر : هەميشه واويکە له ناوەندى دۆ بزوينسا ، وه له
چۆره زياترى نيبه .

پیشگر : چند وتہ کی تالیہ تین کہ پیش ہیندی جاووک
 تہ کون وہ مہہستی کی تازہ تہ کہ بہن .

تہو وتانہ تہمانن : ہل ، دا ، را ، رو ، ری ، راو ،
 لی ، تی ، پی ، سیا ، سہر ، ٹیک ، تیا ، پیک ، بہجی ، فزپی ،
 پیوہ ، ری تی ، ٹیک بہر ، پی لی ، رو لی ، رو تی ، ری
 پی ، رو لی وەر ، پی لی دا ، پی لی ہل .

نمونہ ہی ہندیک لہ « بہشی لیکدہریتی » و لہ بہشی « کرداریتی » .

بہشی لیکدہریتی	بہشی کرداریتی	بہشی لیکدہریتی	بہشی کرداریتی	بہشی لیکدہریتی	بہشی کرداریتی	بہشی لیکدہریتی	بہشی کرداریتی
ہل	پہڑین	دا	پہڑین	را	پہڑین	رو	چون .
ہل	کیشان	دا	کیشان	را	کیشان	رو	کردن .
ہل	کشان	دا	کشان	را	کشان	رو	نیشن .
ہل	مالین	دا	مالین	را	مالین	راو	نان .
ہل	ہینان	دا	ہینان	را	ہینان	ری	کہوتن .
ہل	کردن	دا	کردن	را	کردن	ری	خستن .
ہل	گرتن	دا	گرتن	را	گرتن	ری	بڑین .
ہل	ہاتن	دا	ہاتن	را	ہاتن	ری	گرتن .
ہل	وہشان	دا	وہشان	را	وہشان	پی	خستن .
ہل	دان	دا	دان	را	دان	پی	کردن .

هه‌ل	وهستان	را	وهستان
هه‌ل	ويستان	را	ويستان
هه‌ل	دۆتېن	دا	بېن	را	مان
هه‌ل	گيرسان	دا	گيرسان	را	پسكان تله‌قان
هه‌ل	كهوتن	دا	كهوتن	را	بوردين
هه‌ل	نان	دا	نان	لې	خوډاين
هه‌ل	نيشتن	دا	نيشتن	لې	بۆين
هه‌ل	دۆشپين	دا	دۆشپين	لې	كهوتن
هه‌ل	شپيلان	دا	شپيلان	لې	نان
هه‌ل	سۆزان	دا	سۆزان	لې	دان
هه‌ل	پژان	دا	پژان	لې	چۆن
هه‌ل	چۆن	دا	چۆن	لې	خستن
هه‌ل	به‌زېن	دا	به‌زېن	لې	بردين
هه‌ل	بۆين	دا	بۆين	لې	خشان
هه‌ل	پاچپين	دا	پاچپين	لې	قەومان
هه‌ل	چۆزان	دا	چۆن	لې	كردن
هه‌ل	خزان	دا	خزان	پيا	چۆن
هه‌ل	كزان	پيا	چۆنه‌وه
هه‌ل	هينجان	پيا	كردن
هه‌ل	سۆزان	دا	سۆزان	پيا	بردين
هه‌ل	سۆزان	دا	سۆزان	پيا	كپشان

و دردان .	تی	پیا نان	مردن	دا
شکان .	تی	پیا مالتین	نهوین	دا
خزان .	تی	پئی لئی خستن	مان	دا
چقون .	تیا	پئی لئی بزین	بقون	پیوه	دان	فزیلی
مان .	تیا	پئی لئی نان	کردن	پیوه	چقون	رئی تی
هینان .	بهجی	تیک بهر بقون	کردن	پیوه	بردن	رئی پئی
هیشتن .	بهجی	تیک بهردان	داگرتن	پئی لئی	نان	رولی
مان .	بهجی		بزین	پئی لئی	کردن	روتی
			بزین	ههل	گیز	رولی

وهر

* * * * *

السابقة واللاحقة

المصنوع العامل : الشيخ محمد الخال

للسابقة واللاحقة دور مهم في الادب الكردي ، وفي بيان المعاني المقصودة فمثلها في ذلك كمثل المولد للمحرك الكهربائي ، فكما أن كل ضغط على أحد ازواره يولد نوعا من التأثير ، كذلك السابقة واللاحقة في اللغة الكردية ، فاذا أردت حركة صاعدة ، تأتي بكلمة « ههَل » وتقول « ههَل كيشان » ، واذا أردت حركة نازلة ، تأتي بكلمة « دا » وتقول : « دا كيشان » ، واذا أردت حركة مستوية على الارض ، تأتي بكلمة « را » وتقول : « را كيشان » .

فالسابقة واللاحقة أقسام للمصدر ، والمصدر ما يدل على حدث بدون زمان وفاعل ، وهو ينتهي بالنون ، فهذه النون يقال لها اداة المصدر ، والاحرف الباقية يقال لها مادة المصدر .

المصدر على خمسة أقسام : الفى ، وتائي ، ودالي ، وواوي ، ويائي ، لان اداة المصدر يسبقها احدى هذه الاحرف الخمس ، وبهذه المناسبة يسمى كل قسم منها باسم تلك الحرف التي تسبق النون .

المصدر البسيط والمركب

المصدر باقسامه الخمسة اما بسيط واما مركب ، والمركب : ما ركب من جزئين مثل « ههلهلّتين » أو من ثلاثة اجزاء مثل « بئىلىخستن » أو من اربعة اجزاء مثل « بئىلىههلبزّين » او من خمسة أجزاء مثل « بئىلىداكرتهوه » . فالجزء الذي يدل على الحدث مثل « مالّين . خستن . بزّين . كرتن » يقاله الجزء الحدتي ، والباقي مثل « ههه . بئىلى . بئىلىههه . بئىلىدا . هوه » يقاله الجزء التركيبي .

فالجزء التركيبي يلتصق باول الكلمة مثل « هههلكردن . داكردن » وبآخرها مثل : « هاتنهوه . چونهوه » ، وبهما جميعاً مثل : « داكردهوه . راكردهوه » ، فالذي يلتصق بالاول يقاله : « السابقة » والذي يلتحق بالآخر يقال له : « اللاحقة » .

فالجزء الذي يلتحق بالآخر يكون دائماً واوا بين فتحتين ، سواء كانت الفتحة الاولى حرف ربط ، أو حرفاً اساسياً من احرف اللاحقة ، بمعنى ان اللاحقة لاتظهر في اكثر المناطق الكردية الا في هذه الصورة .

وهذه اللاحقة تؤدي احدى المعاني الثلاثة الآتية :

١- العودة مثل : « هاتنهوه . چونهوه » ولا ثالث لها ، فـ « هاتن » بمعنى المجيء الى مكان لأول مره ، و « هاتنهوه » بمعنى المجيء الى نفس المكان ثانية .

« چون » بمعنى النصاب الى مكان لأول مرة ، و

« چۆنهوه » بمعنى النصاب الى عين المكان ثانية .

٢- التكرار مثل : « دانيشتهوه » بمعنى الجلوس مرة ثانية ، و « ههستانهوه » بمعنى القيام ثانية .

٣- التدرج مثل : « بردنهوه » بمعنى التقلب على اللاعب تدريجيا .
« خواردنهوه » بمعنى الشرب جرعة بعد جرعة .
« چۆنهوه » بمعنى زوال اللون وذوبان الثلج تدريجيا .

فهذه المعاني الثلاثة للاحقة قياسية لا تتخلف ، ويلتحق بكل مصدر الا نادرا ، مثل : « مردن » بمعنى الموت ، فلا يقال : « مردنهوه » لان الموت واحد لا يتكرر .

والجزء الذي يلتصق بالاول كلمات معدودة مثل : « ههـل . دا . را . رو . رۆ . رى . راو . لى . تى . تىك . يى . يىك . يى لى . رو لى . رو تى . رى يى . رى تى . رو لى وەر . يى لى دا . يى لى ههـل .

« هذه بعض الامثلة للجزء التركيبى والجزء الهدى »

الجزء التركيبى	الجزء الهدى	الجزء التركيبى	الجزء الهدى	الجزء التركيبى	الجزء الهدى	الجزء التركيبى	الجزء الهدى
ههـل	به ژين	دا	به ژين	را	به ژين	سهـر	كهوتن
ههـل	كيشان	دا	كيشان	را	كيشان	سهـر	خستن
ههـل	كشان	دا	كشان	را	كشان	به جى	هينان

هه‌ل	مالتین	دا	مالتین	را	مالتین	به‌جۆ	هه‌یشتن
هه‌ل	هه‌ینان	دا	هه‌ینان	را	هه‌ینان	به‌جۆ	مان
هه‌ل	کردن	دا	کردن	را	کردن	رۆ‌ئۆ	چۆن
						رۆ‌پۆ	بردن
ئۆ	خو‌ۆ‌بین	تۆ	خو‌ۆ‌بین	رۆ	چۆن	رۆ‌ئۆ	نان
ئۆ	بۆ‌بین	تۆ	بۆ‌بین	رۆ	کردن	رۆ‌تۆ	کردن
ئۆ	که‌وتن	تۆ	که‌وتن	رۆ	نیه‌شتن	پۆ‌ئۆ	خه‌ستن
						پۆ‌ئۆ	بۆ‌بین
ئۆ	نان	تۆ	نان	راو	نان	پۆ‌ئۆ	نان
ئۆ	دان	تۆ	دان	رۆ	که‌وتن	تۆ‌یک‌به‌ر	بۆن
ئۆ	چۆن	تۆ	چۆن	رۆ	خه‌ستن	تۆ‌یک‌به‌ر	دان
ئۆ	خه‌ستن	تۆ	خه‌ستن	رۆ	بۆ‌بین	پۆ‌ئۆ‌ئۆ‌دا	گرتن
				رۆ	گرتن	پۆ‌ئۆ‌ئۆ‌هه‌ل	بۆ‌بین
پیا	چۆن	تیا	چۆن	پۆ‌یک	هه‌ینان	رۆ‌ئۆ	وه‌ر‌گه‌یزان
پیا	کردن	تیا	مان	تۆ‌یک	دان		
پیا	بردن	تیا	دانان	تۆ‌یک	خه‌ستن		

* * * * *